

İDEOLOJİ VE SOSYAL DEĞİŞİM, BİR ÖRNEK : TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Ar. Gör. Rukiye AKKAYA*

GİRİŞ

Uzun tarih yürüyüşünün ardından, insan için ne sosyal değerlerin kökenindeki mit, ne de yeni ufuklar arayışı tükenmedi. Her adım, çoğu zaman kanlı ve acı dolu sonuçlar doğurmuş olsa da kavramları ölçüp biçme merakı da tükenmedi, sınırlar gibi...

"Gerçekten ne olup bittiğine" dışardan bakarak klişeler yaratmak ve manzarayı beğenmeyecek onu değişik modeller içinde sunmak, "olana" yeni değerler ve anlamlar yüklemenin ötesinde, önlenemeyen olumlu veya olumsuz sosyal değişimi yapay da olsa bir biçime sokmaktır. Bu yeni biçimin temelini oluşturan değerlerin seçimi ve onlara yüklenen anlamlar ise siyasi iktidarın tercihleridir. Çünkü "o"nun selameti; bu seçimlerin olabildiğince açık yapılarak, otoriter bir çerçeveye oturtulabilmesine bağlıdır.

Bu çalışma, belli bir kalıba sokulan değerlerin sosyal değişimi nasıl yeniden yarattığı sorunu bağlantısı ile birlikte Türk toplumundaki temel değişimin düşünsel temeli olan Kemalizm üzerine bir değerlendirme denemesidir. Konunun bir sosyal olgular yumağı olması çoğu noktada tıkanmalar yaratmıştır. Sosyal bilimlerin kendine özgü sorunlarıyla iç içe geçmiş değerler manzumesi ise söylenmek istenilenin yalınlığını engellemiştir. Tarih yürüyüşünün izleri takip edilse bile...

I- İDEOLOJİNİN TANIMI VE TOPLUMSAL YAPIDAKİ FONKSİYONU

A- Kelime Oyunları, Göz Yanılgıları ve Sosyal Bilimler Özerk bir sosyal bilim mümkün müdür?

Sosyal bilimler tarihsel bir dönemin özel dünya görüşünü oluşturan sınırlayıcı ve tanımlayıcı faktörlere bağlı olmadan kavranabilir mi? Bu soruların yanıtını düşünürken, sosyal bilimler alanında yapılan açıklamalar için kullanılan ".....bizim tahminlerimize göre;...her şey bizim eleştiri noktalarımıza bağlı,..... yani kendi entelektüel görüşlerimizde....vb." gibi sözlerin altındaki anlamları da ayrıca düşünmek gerekiyor. İçinde yaşanan değerler ve bu değerlerin sosyal yansımalarından arınılabılır mi? Problemi tartışmaya açan ve bir yanıt bulmaya çalışanlara göre; hiçbir görüş ve yargı arınmış ve objektif değildir.

Sosyal bilimler alanında insanlık sahnesinin her izleyicisi , tiyatroyu izleyen bir gözlemci olduğu kadar; bir anlamda oyuncu olduğu gerçeği onu doğanın evrelerini izleyen bilimsel gözlemciden ayırmaktadır. " Sosyal bilimler son tılsım bilimidir ve öyle olduğu kadar bir ideolojidir de."¹ Bilim felsefesi ve ideoloji arasındaki ayrımın altındaki karmaşık yapı insanın kendi çıkarlarını savunmak için yaptığı konuşma da ilkel anlamda bir ideolojidir. Bir başka açıdan kişinin belli bir grubun mensubu olarak belli bir kültürün merceğinden dünyaya baktığı için bu grubun ya da kültürün sınırlarını aşamamışsa bu,

sistematik bir ideolojidir². Bir yanlıgı, bir gözlük yada gerçeğin eksik bir kopyası olarak tanımlanan çok boyutlu bu konunun, toplumsal mekanizmanın değerleriyle ilgili olarak ideoloji noktasından hareket edilecektir. Yanlış bilinç, insanın sosyal yapı içinde bulunduğu özel yerinin yarattığı görüş açısının yanlıgıya yol açan yönü³ olarak değerlendirilse de, " bu "özel yer" konusunda bir değerlendirme denemesi yapılacaktır.

B- İdeoloji⁴nin Tanımı ve Fonksiyonu

İdeoloji; en gelişmiş tanımı ile evrende insan doğasının bir açıklamasını, belli bir görüş açısından varolan toplumun eleştirisini, yasal ve sosyo-politik düzenin betimleme ve savunmasını teşkil eder. Toplumdaki değerler, inançlar tutum ve davranışlar ideolojinin unsurlarını teşkil ettiği gibi politik kültürle de iç içedir. Fakat ideoloji, politik kültürdeki değişim ve parçalanmalardan etkilenmez. İdeolojinin rasyonelleştirilmesi ve çıkarlara hizmet etmesi; duygulardan etkilenmeyen, mit ile gizlenemeyen ve dekore edilmeyen en uygun idareyi emreden doğanın kaba talepleriyle, insan ruhunun rahat edemediğini ortaya koymaktadır..

"İnsanlar neden gerçek varoluş koşullarını "kendi kendilerine tasarımılamak" için gerçek varoluş koşullarının hayali yer değiştirmesine gerek duymuyorlar ?"⁵ Bu soruya eğilen çeşitli görüşlerin, ideolojinin tanımı ve fonksiyonlarını konusundaki ortak noktasi, ideolojiyi bireysel ve bilinçli güdülenim ürünü olarak görmeleridir. İdeoloji, kendi amacı ve otoriter yapısına uygun bir politika yürütmek için plan yapmada ve dünyaya yeni bir anlam vermede kullanılır. Felsefe, din, estetik ve bilim sistemleri gibi ideoloji de sosyal ve psikik süreçlerin örgütlenmesi için tutarlı bir model sağlayan kültürel bir kalıptır. İdeolojinin görevi, ideolojiye anlam kazandıran kavramlar yoluyla, düşünsel olarak kavranabilir kılan inandırıcı tasarımlar yaratarak, özel bir politikayı mümkün kılmaktır. Politik sorunları düşünmek ve formüle etmek için hangi "izm" bağlantısı ile olursa olsun yeni bir sembolik çerçeve gerektirmekte ve bu çerçeve değerlerin inandırıcı tahsisi olarak adlandırılmaktadır⁶.

Bir toplum ki, insanlar sorgulayamadıkları ve çıkarlarıyla doğrudan ilişkili olmayan bir düzeni sürdürmeye çalışırlar ve bu toplum ışık geçirmez bir toplumdur. İnsanlar bu toplumda günlük hayatları için doğrudan anlam taşımayan süreçlere inanmaya alıştırlar. İdeolojiler bu ışık geçirmez toplumsal ilişkilere yalancı bir gerçeklik sağlayan fikirlerdir, anlatımlardır⁷. Özsel çıkarları ve ihtiyaçları perdeleyerek, onları evrensel gerçek olarak sunduğundan aldaticıdır, ".... ideoloji "doğru"dan bir sapmadır⁸".

² - Şerif Mardin ,İdeoloji,İletişim yay.,İst.1995,s.71

³ -İbid,38

⁴ - İdeoloji kavramı Grekçe "idea"(görülen biçim); ve "logos" (bilgi) kelimelerinin birleşmesi ile meydana gelmiştir ve düşünceyi inceleyen bilim anlamında ileri sürülmüştür.Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Sözlüğü,Remzi yay.,s.176

⁵ -Louis Althusser,İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları,İletişim yay.,İst.,1994,s.52

⁶ -William T.Bluhm, İdeoloji Üzerine Derlemeler, ç.Can Şahan, Kuram yay.,İst.(t.y.),s.20-43

⁷ -İbid

⁸ -Doğu Ergil "İdeoloji Üzerine Düşünceler", AÜSBFM. C38,1983,No:1-4, s.71

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı

¹ - Konu hakkındaki tartışmalar ve Sosyal Bilimler konusundaki yeni açılımlar için bkz.,Lewis Wolpert,**Bilimin Doğal Olmayan Doğası**,Sarmal yay.,İst.,1994;Gulbenkian Komisyonu, **Sosyal Bilimleri Açın, Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor**,Metis yay.,İst.1996, Erkan Akın,**Bilim ve Siyasal Sistem**,Birey ve Toplum yay.,Ank.1997

İdeoloji kuşkusuz kendini etkin bir hukuki ve siyasi çerçevede tanımlamaktadır. Hukukun temel malzemesi ise norm olarak kabul edildiğinde, normun oluşum sürecinde hukuki davranış örgüsünün nasıl olması gerektiğini yasa koyucu tanımlamaktadır. Bu sosyal olgular yumağının formu, yasa koyucunun seçimi ile belirlenmektedir. Yasa koyucunun seçimi ise iktidarın ideolojisiyle ilişkilendirilebilir⁹. Bu seçim yukarıda da belirtildiği gibi bir değerler manzumesine göre yapılmaktadır, dolayısıyla ideoloji, toplumsal bütünleşmeye yönelik, seçilmiş değerlerin çerçevesinde oluşturulan düşünce sistemidir. İdeolojinin ortaya koyduğu biçim ve kullanılan aygıtların temel fonksiyonu, merkezi değerlerin meşruiyetini sağlamaktır¹⁰.

İdeoloji kavramına tarih perspektifinden bakanlar için ise; ideolojiyi yanlış bilinç olarak tasarlama, "hakim" ideoloji tezini içerimler, diğerleri bu yanlış inancı kabul etme sayesinde ayakta kalırlar. Oysa bir kez iddianın yanlışlığı görüldü mü, ideoloji artık yanılısamayla bir tutulamaz¹¹.

II-İdeoloji ve Sosyal Değişim : Kemalizm

A-Kemalizm, Çağdaşlaşma ve Model Arayışları

20 yüzyılda emperyalizme karşı mücadele veren ve bu güçlerden doğum belgesini kimi zaman savaşla, kimi zaman uluslararası politikanın bir ürünü olarak alan Üçüncü Dünya ülkelerindeki hareketler çoğu kez bu ülkelerde gelişen fikir akımlarının etkisiyle ivme kazanmıştır. Fakat bu yeni kurulan ülkeleri belirleyen tinsel ve toplumsal değişimin çıkış yeri "Batı" olmuştur. Daha da ötesi, "değişim", geçmiş karşılaştırılmasının bir sonucu olarak köklerine değil geleceğe doğru atılan adım, bir bütünlüktür¹². Türkiye Cumhuriyeti açısından Batı'yı kucaklayan fikirlerden çok içinde bulunduğu koşulların olağanüstülüğü şüphesiz bu adımı belirleyen ve ivmeyi hızlandıran bir etken olmuştur. Bu olağanüstülük, aynı zamanda sosyal değişimin özel bir meşruiyet kaynağıdır da..

Kurulan bu yeni ülkeler için çağdaşlaşma ve "batılılaşma" yeni bir model arayışı probleminin temelini teşkil ediyor, iki temel konuyu vurguluyordu. Birincisi, yoksul ülkelerin üretim kapasitelerini çoğaltarak zenginleşme isteği diğeri ise, bu konuyla ilgili olarak gelişmiş ülkelerdeki rol ve davranışların kalıplarının farklılaşması.

Siyaset bilimcilere göre çağdaşlaşma krizi sömürgecilğe karşı ihtilalden, batı egemenliğine son verme amacından ve siyasal bağımsızlık mücadelesinden çok ileri anlamlar taşımaktadır. Bu anlam toplumsal ve ekonomik bir değişimi de kapsamaktadır. Dolayısı ile gelişmekte olan ülkelerde siyasal yaşamını etkileyen ve birbirleriyle yarış halindeki ideolojilerden söz edilemez. Bu ülkelerdeki etkin ideoloji çağdaşlaşmayı hedefleyen ulusçuluk ideolojisidir. Ulusal bağımsızlık ise kalkınmanın ön koşuludur, özgürlük kişisel değil ulusaldır, ilk atılımlar bireysel planda değil toplumsal düzeyde gerçekleşir.

⁹- M.Tevfik Özcan, **İkel Topumlarda Toplumsal Kontrol**, Özne yay.,İst.1998,s.76

¹⁰-İbid, 77 vd.

¹¹-Alex Callinicos,**Tarih Yapmak**,ç.Nermin Saatçioğlu,Özne yay.,İst,1998s.189 vd.

¹²-Avrupa'nın Sorunu Olarak Avrupalılaşmak,s.37

Dolayısıyla bu aşamadaki ülkelerin değerler ve inançlar bütününe ulusçuluk ideolojisi denilebilir¹³. Ancak yine bu noktada, ulusçuluk kavramının toplum çıkarlarına denk düşen bir ideoloji mi yoksa bir kalkınma modelinin tabanını oluşturan siyasal bir gerçeklik mi olduğunun saptanması gerekir. Zira, sosyo-ekonomik kalkınma için toplumsal çıkarlar birliğini ve asgari kamu düzenini sağlayacak meşru bir otoritenin varlığı kaçınılmazdır, bu ise siyasal bir yapılanmayı ve bu yapının beslenme kanallarını oluşturmayı zorunlu kılar¹⁴.

Türkiye'de meşruiyetin çekirdeği Ulusal Kurtuluş Mücadelesi adı altında Müdafaa-i Hukuk Hareketi ile başlamış ve yerel konumda filizlenmiş de, bu hareketi iktidara yönelik ülke çapında meşruiyetçi bir akım haline getiren Atatürk olmuştur. Bu amacı saptayan ve dile getiren Amasya Kararları'dır ve bu kararların oluşumunu hazırlayanlar komutanlardır, dolayısıyla kurtuluş mücadelesi ordu önderliğinde yapılmış olsa da Atatürk ve arkadaşları Milli Mücadeleyi yalnızca bir ordu hareketi olarak kalmasını istememişlerdir. Gerek idari örgütün, gerekse yerel temsilcilerin demokratik desteğini aranarak (Kongreler ve Meclis-i Mebusan) mücadeleye meşruluk kazandırılmıştır.- Zaten hareketin demokratik ve ulusçu bir temele oturtulması için bu zorunlu idi¹⁵.

Atatürk devrimi ile Türk halkının dünya görüşü ve sosyal yaşamı çok önemli değişimlere uğradı, öncelikle halkın siyasi ve toplumsal pratik anlayışı köklü bir değişimle yüz yüze kaldı, gündelik alışkanlıklar ve görenekler, halkın bire bir ilişkileri hem siyasi hem ekonomik anlamda değişti. Devrimci gelişmeler döneminde bütün atılımlar devlet tarafından belli bir çizgiyi takip ederek yapılmış, fakat toplumsal ilişkilerin yapılarına dokunulmamıştır¹⁶.

Atatürk'ün düşüncelerinde yalnızca bir tek mercekten değil her bakış açısından uygar bir ulus olma ideali vardır. Düşünceler ve yaşam tepeden tırnağa uygar olacaktır. Atatürk'e göre İslam dünyası düşünce yaşamlarını uygarlığın emrettiği değişime ve yükselmeye ayak uyduramadığı için ıstırap çekmiştir. Türklerin de geri kalmalarının sebebi bu sorunda yatmaktadır. Yürüyüş daima batıdan doğuya doğru olmalıdır fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin uygarlaşması batıya öykünmecilik değildir. Amaç zengin ve uygar uluslar arasına katılmaktır. Bu yüzden devrimi her geçen gün derinleştirmek ve desteklemek gerekir¹⁷. Eski tarihsel arka da bırakılarak, Batı'nın dayandığı politik egemenliği ve üstünlüğü yaratan tinsel ve toplumsal güçler yeni bir geleceğin temeli yapılmıştır¹⁸.

¹³ -Konunun ayrıntıları için bz.Samuel P.Huntington,**Üçüncü Dalga**,ç.Ergun Özbudun.Yetkin yay.,Ank.1993, Suna Kili, **Bir Çağdaşlaşma Modeli, Atatürk Devrimi**, İş Bank yay., Ank., 1995, s.34

¹⁴ -Bu konuda ayrıntılar için bak.Taha Parla,**Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Oku**,C III,İst.İletişim yay.1995

¹⁵ -Sina Akşin,**İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele,Mutlakiyete Dönüş** (1918-1919), Cem yay.,İst.,1992,s.601

¹⁶ -Paul Stirling,ç.Hamit Çalışkan, "Cumhuriyet Türkiyesinde Toplumsal Değişme ve Toplumsal Denetim",**Büyükler ve Tartışmalar**,100.Yıl Armğ.İş Bankası yay.Ank.,s.544

¹⁷ -Anıl Çeçen,**Atatürk ve Cumhuriyet**,İmge yay.Ank.1994,s.136 vd.

¹⁸ -Avrupalılaşmak...s.41

"Doğudan batıya doğru yürüyüş"ün laik bir yaklaşımı ve güçlü bir fikri temeli olduğu kuşkusuzdur. Bu yürüyüşte doğulu etkileri silip atmak gerekmektedir. Bunu için de radikal bir kültür devrimi yapılarak toplumun doğu ile bağını oluşturan dil-tarih bağı koparılmıştır. Toplumun tarihsel ruhunun zamanını belirleyen takvim bırakılır. Kılık kıyafet değişikliği yine doğululuğun yok edilmesine yönelik bir değişimdir. Zihinlerde yapılması gereken devrime ilkönce dış görünüşten başlanmış öte yandan dinin bütün dış yansımaları kaldırılmıştır. Kemalizm bu yönü ile İslami düşünceye karşı mücadeleye girmiş bir sosyal değişim kuramı görüntüsündedir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimde birliğin sağlanması ve dini eğitim veren bütün okulların kapatılması uygar Türkiye ülküsünü yeni kuşaklara öğretmek hedeflenmiştir. Böylece devlete bağlı ve Türk milliyetçiliğini savunacak iyi vatandaşlar yetiştirilecekti. Hızlı değişim içindeki bir toplumun birlik ve beraberliğinin nasıl korunacağı sorunu ulusal kimlik problemine yaklaşım biçimi ile ilgili olarak iç barışı sağlamaya yönelik milliyetçilik ve onun tamamlayıcı ilkesi olan laikliktir¹⁹.

Bu özet görüşü bir siyasi sistem ve bir dünya görüşü odağına bağlamak gereklidir. Sistem yüzünü batıya dönen Türk Ulusu için cumhuriyet olarak belirlenmiştir. 1789'u ve getirdiklerini yaşayan bir Avrupa modelinin temelini oluşturan liberal düşüncenin biçimi ve ütopyacı yönü fikirdir. Yani liberal düşüncenin temelinde insanlık tarihine düşünce ile şekil verilebileceği inancı yatar, bu düşünce batı burjuvazisi ve batı devletleri tarafından kabul edilmiştir²⁰. Bu ise, belli bir kökenden biçimlendirilmiş "dünya görüşü" anlamına gelmektedir. Ulusal yenilenme modelini toplumsal varoluşun tarihsel kökleri değil, Batı belirlemiştir, "olan"la süreklilik ilişkisi içinde değildir.

B-Sorunlu Mirası: Ulusal Kimlik Problemi

Osmanlı batılılaşma hareketinin yukarıdan aşağıya doğru bir çizgi izlemesi onun şekli bir nitelik taşımasına da neden olmuştur. Yenileşme hareketlerinin şekli olması, bir yandan batı kurumlarının sadece kalıplarının ve kadrolarının alınması, diğer yünden yapılan yeniliklerin daima sarayın kontrolü ve rızası ile yapılması demektir. Osmanlı toplumunda reform, geri kalmışlığın ve gelenekselliğin idaresi altında toplumun dış ve iç olumsuz etkilerle sarsılmaktan ve hatta çökmekten kurtarmak telaşı içinde ileri ülkelerin kurumlarını ithal edilen mallar gibi, hemen hemen asli kalıpları ile ülkeye sokmak faaliyeti olmuştur. Tanzimat devrinin hemen hemen bütün reformları bu niteliği taşır²¹.

I.Meşrutiyet döneminde, tamamen batılı bir anlayışı ifade eden ve meşrutî sistemi kuran bir anayasanın ilk defa ortaya çıkışı, hukukla bağlı devlet fikrinin doğmasını hızlandırmıştır. II.Meşrutiyet

döneminde ise, liberal ve parlamenter bir anayasa ile hukukla bağlı devlet anlayışı iyice yerleşmiş ve laik hukuk anlayışı da kuvvetlenmiştir²². Cumhuriyet'e kadar olan dönemde yeni bir siyasi sistem geliştirme çabalarının çeşitli boyutları belli ve bilinçli bir siyasi görüş haline gelmemiş, merkez gücün kendi desteği olarak geliştirdiği din, bürokrasi ve ordu siyasi gelişmelerin rotasını belirlemiştir²³.

Cumhuriyetle birlikte, laik bir ideolojinin egemen kılınmasına ve gelişime engel geleneksel güçlerin alt edilmesine çalışılmıştır. Bu tutum başarılı olduğunda modern sosyal örgütlenme modelleri gibi, toplumun ekonomik ve sosyal yönden ilerlemesinin yolu açılacaktır. Bu; siyasi ve sosyal açıdan yeniden yapılanmanın başlangıcı olacaktır. Bu yapının kuşkusuz siyasi ve sosyal bir çerçevesi olacaktır ve bu çerçeve yapılan devrimin derinlerinde yer almaktadır. Meşrutiyet kaynağını kendi yapılanma modeli içinde bulan bu yeni söylem "cumhuriyetin umdeleri" ile kurumsallaştırılmış ve hukuk tabanına oturtulmuştur. Devrimin kökeni klasik sosyal kurumlarda bulunan, sosyal değişimin kurumsal niteliği üzerine yine kuramsal bir bakış açısına dayanmaktadır²⁴.

Türklerin uluslaşma sorunu Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasi bağımsızlığını kaybettiği çelişkilerle dolu bir ortamda gelişmiştir, fakat bu kayıp yalnız ekonomik ve siyasi alanda değil aynı zamanda kültürel alandadır. Dolayısıyla Osmanlı toplumu kendine özgü kimliği ile yoğrulan kavramlar yerine batı toplumunun yarattığı disiplin ve ideolojiler ortamında şekillenmiştir²⁵.

Osmanlı dünya görüşünde ırk ve ulus kavramı yoktur..Osmanlı kimliği o kadar sindirilmiştir ki; Türk kaba ve cahil köylü sıfatı ile bir anlaşıldığından kabullenilmemiş, gayrimüslimler için kullanılan "millet" kelimesi de yalnızca dini cemaati ifade etmek için kullanılmıştır. Osmanlı araştırmalarında neden Türklüğün seçildiği önemli bir soru olarak önümüzde durmaktadır.Bu sorunun temelinde yatan taban ile Türk olma bilinci arasındaki bağ da, kültürel ve tarihi kırılma ile birlikte ayrıca araştırılmalıdır.

Dolayısıyla Osmanlı kimlik arayışlarında ulus bilincini ortaya koyacak yeterli aracı elinde yoktur. Öte yandan, Osmanlı aydını devletinden bağımsız değildir²⁶ ve aydın düşüncesinin temelinde "devleti kurtarmak" fikri hakimdir. Bu yüzden düşünceleri batıya karşı savunma içgüdüleriyle gelişmiştir ve tabandan yoksundur. Osmanlı aydınının sorunu batının üstünlüğünü bilmelerine rağmen, batıya üniversal açıdan bakamamış olmalarıdır. Dolayısıyla özgür ve özgün bir fikir geliştiremeyen Osmanlı aydınının muhalefeti, yönetici zümre içinde hep bir

²² - R.Galip Okandan, **Amme Hukukumuzun Anahatları**, İst.1968, s.17 vd.

²³ -Berkes,163

²⁴ -Kemalizm'in ile modernleşme kuramı arasındaki bağlantılar için bkz.Craig C.Hansen "**Modernleşme Kuramı ve Kemalizm'in Bir Karşılaştırması**",ç.Oktay Uygun, **MHB**, s.1-2, 1992,s.67 vd.

²⁵ - Bkz.Taner Timur,**Osmanlı Kimliği**, Hil yay.,İst.1986,s.120-152

²⁶ -Ş.Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri,1895-1908**,İletişim yay.,İst.,1994,s.164

¹⁹ - Çeçen,İbid; Atatürk, Osmanlıdan kalan kavramları itmiştir. Özellikle, dinin toplumsal yapı ile keskin yönelerinde arka plana iterek dine kişisel bir özel alan niteliği vermiştir. Mardin,s.180

²⁰ -İbid,160

²¹ -Konunun hukuki ve siyasi ayrıntıları için bkz.Hüseyin N.Kubalı, **Esas Teşkilat Hukuku**,İst.1960,Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**,Doğu-Batı yay.,İst.1978, Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**,Ank.,1971

hizip muhalefeti olarak kalmıştır. Ulusal kimlik sorununa, batılı kavramların İslama göre analiz edilmesi yaklaşımında olduklarından milliyetçilik düşüncesi olgunlaşabilmek için 20.yüzyılı beklemiştir.

19.Yüzyılın başlarında gelişen Türk milliyetçiliği; siyasi açımdan çok kültürel bir proje olarak sunulmuş ve çok tabanlı bir imparatorluk içinde en büyük çoğunluğu teşkil eden Türk ve müslüman kitlelerin giderek bağımsızlaşan ve kendini özgür kimliği ile ortaya koyan diğer unsurlardan kıyasen farkını göstermek için desteklenmiştir. Fakat milliyetçiliğin ulusal kurtuluş savaşı öncesi fikirlerle ideolojik olarak bağlantısına dikkat edildiğinde; kısa bir dönem hükümet politikası olarak kullanılsa da dilsel ve kültürel kimliğin tabanını oluşturma kaygıları ve fikri kaynaklar dikkate alındığında milliyetçilik en azından başlangıçta Kemalizm ideolojisini yumuşatıcı rol oynamıştır¹.

Ulusal kurtuluş savaşı "mazlum ulus" sıfatı ile bir "zihniyet değişimi"ne paralel olarak yapılmıştır. Tepki biçimlenmesi aşamasında geliştirilen ideoloji, padişahın egemenliğine dayalı, batılı bir nitelik taşıyordu. Tanzimatla belirginleşen bu ideolojiyi savunan gruplar, askeri bürokrasi biçiminde yönetici seçkinlerin bir kesimini oluşturuyordu. Hareket, toplumu batı modeline göre reorganize etmek amacıyla taşınmıştır. Batı hukuku kurumlarının ve kurallarının Osmanlı Devletine uygulanması kolay olmuştur. Bu yöndeki köklü adımlar Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla atılmıştır. Tepki biçimlenmesi, iktidarın ele geçirilmesi ve uygulamalar 23-30 dönemine sıkıştırılmış² aşamalı olarak yapılan kültür devrimi bu değişimin altını çizmiştir.

Kimlik sorunu, uluslararası düzeyde bir uygarlık, özellikle batı uygarlığı sorunu olarak ele alınmıştır. Böylece batı kendi uygarlığını evrensel nitelikli değerlerle yaratırken doğuyu da yaratmıştır. Ve doğal sonuç; doğunun kendini batıya göre tanımlaması olmalıdır³.

Atatürk dünyayı askeri ve siyasi yönden kuşatan batıya ilk kez başarılı bir söylemle karşı çıkmış, üçüncü dünya ülkelerinin bağımsızlık mücadelesinde bir öncü rol oynamıştır. Bu karşı söylem yenilmez emperyalist batının yenilebileceğini de kanıtlarken üçüncü dünyanın doğumunu haber vermiştir⁴. Onun fikirleri sistemin meşruluğu için ideolojik bir temel olarak kalmıştır.

Atatürk'ün, Rus İhtilali'ne bakışı bu konuda bir örnek sayılabilir. ".....istibdad altında inleyen" bir halkın mücadelesi ile emperyalizme karşı savaşan bir ulusun yolları en azından bir süre paralel girmiş ve karşılıklı destek oluşturmuştur. Bu yaklaşım Rus İhtilali'nin önderliğini yapanlar için de uygun olduğundan Anadolu'daki kurtuluş hareketini kendi ihtilallerinin bir benzerinin müslüman dünyasında yayılışı olarak gördüklerinden Ulusal Kurtuluş sava-

şını desteklemişlerdir⁵. Ancak, imtiyazsız, sınıfsız bir millet olma hedefinin yanında Ekim Devrimi'nin ideolojisi, Kemalizm'in amaçladıklarından çok uzak olduğundan Atatürk Rusya'dan gelen sıcak destek temaşalarına pek de olumlu yaklaşmamıştır.

C-Bir İdeoloji Olarak Kemalizm

Bir siyasal ideoloji, içeriğinin özellikleri, yeniden ürettiği ve meşruiyet kazandırdığı sosyo-ekonomik yapıların sürekliliğini sağlama açısından işlevselliği, toplumsal sınıflar ve siyasal iktidar yapısının katılığı, kitlelerin eğitimsizliği ve bilinçsizliği, aydınların düşünsel ve siyasal eleştir ve yaratıcılık düzeylerinin düşüklüğü gibi nedenlerle egemen ideoloji ulusal yaşamı ve kültürel yapıyı belirleyen kamusal felsefe statüsünü sürdürebilir. Kuşaktan kuşağa aktarılan klişelerle tarihsel anlamı ve özü deforme de edilebilir⁶. Cumhuriyet tarihi boyunca demokrasi ve cumhuriyet yapılan her şeyin kendine Kemalizm'i perde olarak kullanması boşuna değildir. Ancak, Kemalizm, çağdaş Türkiye'de çoğu zaman adı konulmuş tam bir resmi ideoloji olmuştur. Tek parti ve milli şefler döneminden başlayarak (1923-1950) en güçlü ifadesini 1935 Cumhuriyet Halk Partisi Programında bulmuştur. 1980 ler Türkiye'sinde ve 1982 Anayasası'nda, Atatürkçülük tek resmi devlet ve genel siyaset ideolojisi olmuş; Anayasanın başlangıç ilkelerinden milletvekillerinin yeminine, devletin temel niteliklerinden, eğitim ve öğretimin esaslarına kadar tescil edilmiştir.Yine toplumsal hayatı doğrudan etkileyen pek çok yasada Atatürkçülük resmi ideolojidir. Örneğin, Siyasal Partiler Kanunu'na göre, Siyasal Partiler Atatürk İlke ve İlkelerine bağlı olarak çalışırlar (md.4), Yüksek Öğretim Kanunu'na göre, "öğrencilere Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır" (md.5) vb.

Dolayısıyla Kemalizm yalnız meşru sayılan siyasete, milli eğitime ve ulusal kültüre yön veren bir ideoloji değildir, toplumsal yaşamın her alanında, kamuya yararlı olan bütün tutumların, görüşlerin açıklamaların bir ölçüsü ve gerekçesi hükmündedir. Resmi siyasetin ve siyasi iktidarın otoritesini dayandırdığı bir meşruiyet formülü ve mitidir⁷. Yetişen yeni kuşaklara eğitimin daha ilk çağlarında verilen bu klişeleşmiş çerçeve siyasi iktidardan bağımsız, özgün ve özgür düşünce zincirini kopararak bireyi devletle özdeşleştiren bir yapının karşılığını oluşturmaktadır. İlkokullarda öğrencilerin her gün tekrarladıkları "varlığım Türk varlığına armağan olsun" And'ı buna küçük ama anlamlı bir örnek oluşturabilir.

¹ -Geniş bilgi için bkz.Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim yay.,1993,s.217

² -Abdullah Dinçkol,"Sosyo-Ekonomik Değişmelerin Türk Positif Hukuk Sistemine Etkileri",M.Ü.Hukuk Araştırmaları,C.8,S.1-3,1994,s.177 vd.

³ -Timur,143-152

⁴ -Jerzy J. Wiatr, "Kemalizm ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İlerici Askeri Rejimler",ç.Heidi Ülger,**Bildiriler ve Tartışmalar**,İş Bankası yay.Ank.1984,s.152

⁵ Mehmet Saray, "Atatürk'ün Sovyet Politikası ve Türk-Sovyet Münasebetleri Hakkında Bazı Açıklamalar",**İÜEF 100.Doğum Yılı Armğ.**,İst.,1981,s.44-45

⁶ -Taha Parla, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları ,Atatürk'ün Nutuk'u**,C I, İst.1994,İletişim yay., s.11

⁷ -Parla,s.15-17